

**Пам'ятка щодо заготівлі ягід чорниці звичайної (*Vaccinium myrtillus* L.)
в _____ надлісництві філії «Подільський лісовий офіс»
ДП «Ліси України»**



Ця Пам'ятка роз'яснює порядок, методику та обмеження заготівлі ягід **чорниці звичайної (*Vaccinium myrtillus* L.)** – чагарничкової рослини родини Вересові (Ericaceae), раніше виокремлювану в родину Брусничні) – у межах лісового фонду _____ надлісництва філії «Подільський лісовий офіс» ДП «Ліси України» (далі – Надлісництво).

Викладена у цій Пам'ятці інформація поширюється як на заготівлю для власного споживання громадянами, так і на промислову заготівлю суб'єктами господарювання на підставі спеціального дозволу.

Пам'ятка розроблена відповідно до Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 року №449 (далі – Порядок).

Відповідно до **статей 72-73 Лісового кодексу України**, заготівля дикорослих ягід без заподіяння шкоди лісу належить до побічних лісових користувань. Вимоги до здійснення побічних лісових користувань визначені Порядком, пункт 6 якого прямо встановлює загальний принцип, покладений в основу цієї Пам'ятки: *«Заготівля другорядних лісових матеріалів і побічні лісові користування повинні здійснюватися способами та у терміни, що виключають можливість заподіяння шкоди лісу»*.

Правовий режим заготівлі диференційований залежно від мети:

- **Збір для власного споживання** громадянами є загальним використанням лісових ресурсів і здійснюється безкоштовно, без спеціального дозволу;
- **Промислова (комерційна) заготівля** належить до спеціального використання лісових ресурсів, здійснюється за плату на підставі спеціального дозволу – **лісового квитка**, порядок видачі якого визначений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів», із зазначенням обсягів, строків і місць заготівлі та сплатою рентної плати.

Пункт 19 Порядку встановлює, що обсяги щорічних заготівель встановлюються постійними лісокористувачами **на підставі матеріалів лісовпорядкування** – тобто заготівля ягід на конкретній ділянці має бути узгоджена з наявними лісотаксаційними даними про ресурсну базу цієї ділянки, а не призначатися довільно.

Чорниця звичайна – низькорослий чагарничок заввишки до 0,5 м, що формує суцільне живе надґрунтове вкриття в підліску лісів, переважно хвойних і мішаних, на кислих ґрунтах. Цвіте у травні-червні, плоди – сизувато-чорні кулясті ягоди – дозрівають у червні-липні. Попри те, що вид типово росте в лісовому підліску, він є світлолюбним, урожайність суттєво залежить від повноти й віку деревостану, а надмірне затінення знижує плодоношення. Урожайність чорниці коливається в широких межах – від 120 до 1200 кг/га, при цьому повністю неврожайні роки трапляються приблизно раз на 5-7 років. На врожайність також прямо впливає наявність запилювачів у конкретному сезоні.

Заготівельникам важливо не плутати чорницю з подібними видами того самого роду – лохиною (буяхами), *Vaccinium uliginosum*, яка має продовгувату, а не кулясту ягоду й м'якоть іншого кольору, та брусницю, *Vaccinium vitis-idaea*, з червоними, а не чорними плодами.

Чорниця звичайна
(*Vaccinium myrtillus* L.)

Лохина (буяхи),
Vaccinium uliginosum

Брусниця,
Vaccinium vitis-idaea



Важливо зазначити про важливу біологічну особливість чорниці – квіткові бруньки, з яких наступного року розвинеться врожай, закладаються на пагонах ще за рік до цвітіння. Це означає, що інтенсивний збір урожаю **металевим гребінками** (лопатою із зубцями) здатний одночасно з ягодами поточного сезону пошкоджувати вже сформовані квіткові бруньки майбутнього року, безпосередньо знижуючи врожайність ділянки не в цьому, а в **наступному** сезоні. Науковцями встановлено, що втрата біомаси через збір гребінкою може або скорочувати кількість генеративних (плодоносних) органів рослини, або змушувати чагарничок перерозподіляти ресурси на вегетативний ріст замість плодоношення в наступні роки, – обидва механізми ведуть до зниження врожаю.

З огляду на це заготівля в межах лісового фонду Надлісництва здійснюється **лише способом ручного збору** – обриванням стиглих ягід пальцями. Використання важких металевих гребінок з жорсткими металевими зубцями на ділянках лісового фонду Надлісництва **категорично заборонено**, адже це наслідки виявляються не одразу, а лише в результативності наступного сезону, що робить цю шкоду непомітною для самого заготівельника в момент збору.

Оскільки чорниця формує суцільне живе вкриття безпосередньо на поверхні ґрунту, витоптування ділянки під час масового збору (особливо колінами чи важким взуттям) прямо пошкоджує самі рослини, а не лише врожай поточного сезону.

З огляду на залежність урожайності від активності бджіл та значення ягід чорниці як кормової бази для дикої фауни лісу, недоцільно повністю обривати всі ягоди на ділянці – частину врожаю варто залишати.

Заготівля здійснюється з дотриманням загальних вимог охорони праці, встановлених внутрішніми регламентами Надлісництва. Особливої уваги потребує ризик присмоктування кліщів – переносників кліщового вірусного енцефаліту та хвороби Лайма, оскільки основний сезон збору чорниці (червень-липень) повністю збігається з періодом активності кліщів. Заготівельникам рекомендується використовувати закритий одяг зі щільно прилеглими манжетами, проводити огляд одягу й відкритих ділянок тіла після завершення роботи в лісі та за потреби застосовувати засоби індивідуального захисту від кліщів, дозволені до використання в Україні..

Обсяги заготовленої продукції в межах промислової заготівлі фіксуються відповідно до умов виданого лісового квитка. Факти виявлення нетипово низької чи високої продуктивності конкретних ділянок, а також ознак деградації місцезростань (зокрема внаслідок надмірного витоптування) доводяться заготівельниками до відома лісничого для врахування під час наступного планування обсягів заготівлі.

Чорниця – одна з найщедріших ягід наших лісів, здатна вкривати цілі галявини суцільним синьо-чорним килимом. Але саме ця щедрість криє в собі спокусу зібрати все й одразу – і саме тут варто зупинитися й подумати про наступний рік.

Науковці нам дають чітку й дуже практичну підказку – майбутній урожай чорниці «народжується» задовго до того, як ви прийдете його збирати, – квіткові бруньки на чорничниках закладаються ще за рік наперед. Тому важка металева гребінка, якою так спокусливо «прочесати» куц за хвилину, може непомітно для вас самих пошкодити саме ці бруньки – і наслідки ви побачите не сьогодні, а лише наступного літа, коли улюблена галявина раптом виявиться значно біднішою на ягоди. Тож найкращий інструмент для збору чорниці – це, як не дивно, власні руки – повільніше, зате без шкоди для майбутнього врожаю.

І, як завжди, бережіть саму землю під ягодами, адже чорничник – це живий килим, а не просто чагарнички, тому ходімо лісом обережно, не витоптуючи те, що росте просто під ногами.

Гарного вам літа й рясного, доброго врожаю – цьогорічного і, найголовніше, майбутнього!